

ساماندهی فضایی نواحی مرزی همجوار با مرز ایران و پاکستان با رویکرد پدافند غیرعامل

حسن کامران: دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
طاہر پریزادی: عضو هیات علمی گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی بروجرد، بروجرد، ایران
حسن حسینی‌امینی: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران*

چکیده

توجه به نواحی مرزی شرق کشور در راستای توسعه استان‌های مرزی از جمله استان سیستان و بلوچستان و تامین امنیت مرزهای شرقی کشور دارای اهمیت ویژه‌ای است که به دلیل طولانی بودن و همچنین به دلیل وجود دو همسایه شرقی پر تنش، نیازمند امنیت و ایمنی در کلیه ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و مدیریتی است هر نوع اقدامی که جامعه انسانی، محیط طبیعی و مصنوع آن را بیمه کند چنانچه رویکرد، حفاظت محور و اقدام، غیر نظامی باشد پدافند غیر عامل محسوب می‌شود پدافند غیر عامل بیش از آن که از قاعده استحکام سازه‌ها تبعیت کند باید از قاعده پیشگیری پیروی نماید با این اعتبار، روش‌های فرهنگی (اعتماد سازی، حسن همجواری و...)، اقتصادی (سرمایه گذاری‌های مشترک، تشکیل اتحادیه و صنوف مشترک، ایجاد مناطق اقتصادی مشترک در بین قومیت‌های مختلف مقیم و...)، اجتماعی (تقویت پیوندهای فرهنگی، مذهبی و...) باید در پدافند غیر عامل نواحی مرزی، بر جسته شود روش تحقیق حاضر که با رویکرد راهبردی و با هدف ارایه راهبردهای ایمنی - امنیتی غیرعامل متناسب با ساختارهای جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان سیستان و بلوچستان انجام شده است؛ توصیفی - تحلیلی است و محدوده پژوهش نواحی مرزی استان سیستان و بلوچستان است در این پژوهش پس از بررسی و تحلیل وضع موجود با استفاده از مدل SWOT راهبردهای عملیاتی برای ایجاد و تداوم ایمنی و امنیت مرزهای استان سیستان و بلوچستان ارایه شده است.

واژه‌های کلیدی: پدافند غیر عامل، ایمنی، امنیت، استان سیستان و بلوچستان، راهبرد عملیاتی

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

با وجود ۹۸۰ کیلومتر مرز مشترک بین جمهوری اسلامی ایران و پاکستان و وجود بافت حاکم عشیره‌ای و قومی یکسان در دو طرف مرز و مشکلات کشور همسایه از قبیل عدم نظارت کافی بر مرز و محدودیت زمینه فعالیت‌های کشاورزی و صنعتی و همچنین کمبود زیرساخت‌های اقتصادی و عدم توسعه در این منطقه، وضعیت نامتعادل و نابرابر اقتصادی و فرهنگی، فقدان نظام برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری هماهنگ و کارآمد در این خطه در سال‌های اخیر تبعات گوناگونی از جمله روی آوری احتمالی به مبادلات غیر رسمی بخش وسیعی از اشتغال را تامین و قاچاق کالا و مواد مخدر و تردهای غیر مجاز و ... را به دنبال داشته است و علی‌رغم اقدامات همه‌جانبه‌یگان‌های مرزی کنترل قابل قبولی انجام نشده و در عمل هر دو شاخص فوق به مرحله اجرا درنیامده است.

بررسی‌های انجام شده نشانگر این موضوع است که بسیاری از این موارد با همکاری و همیاری و توسط خود مرزنشینان و مردم به صورت سازمان یافته یا انفرادی صورت گرفته است که علی‌رغم سیاست‌های چندگانه اجرا شده توسط مسئولان سیاسی و انتظامی استان مبنی بر جلوگیری از این گونه اقدامات تاکنون نتیجه قابل قبولی عاید نگردیده است. به طوری که برخورد قهرآمیز با افرادی از قبیل بدوکی‌ها علی‌رغم این که منجر به کشته و مجروح شدن

تعداد زیادی از آنها گردیده فقط باعث بروز مشکلات قضایی و سازمانی برای نیروهای ناجا گردیده و خللی در اقدامات آنها به وجود نیآورده است و ناگزیر مسئولان کشور و استان، سعی نموده‌اند که با اجرای طرح‌های مقطعی این مشکل را تا حدودی مهار نمایند که در عمل چندان توفیقی نداشته و کماکان این اعمال خلاف قاعده در مناطق مرزی با پاکستان موجب نا امنی انتظامی، اقتصادی و سیاسی در سطح کشور و استان گردیده است.

سکونتگاه‌های حاشیه مرز از جمله مناطق مهم و استراتژیک برای کاهش مشکلات مذکور به شمار می‌آید که اگر به شیوه علمی و منطقی ساماندهی شوند می‌توانند تا حد بسیار زیادی در کنترل مناطق مرزی مؤثر بوده و مشکلات این مناطق را به حداقل برسانند. شناخت پتانسیل‌ها و نقاط ضعف نواحی همجوار با مرز می‌تواند بهترین رویکرد در راستای توسعه فضایی این مناطق به شمار آید. توسعه‌ای که ناشی از وجود مرز و قابلیت‌های است. چنانچه این توسعه متناسب با شرایط جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و ... باشد، شکوفایی اقتصادی و به دنبال آن نمود کالبدی این شکوفایی بر رخساره نواحی مرزی جلوه‌گر خواهد بود و از حالت بی‌برنامگی و انفکاک فعالیت‌های مردمی از برنامه‌های دولتی ممانعت خواهد کرد و توسعه گام به گام با رویکرد «توسعه از پایین به بالا» و در راستای قوانین جاری کشور و اسناد توسعه‌ای استان ظهور خواهد کرد.

شکل ۱- مدل مفهومی مطالعات طرح

شکل ۲- موقعیت مرزی استان سیستان و بلوچستان

۲-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش

استان سیستان و بلوچستان در مرزی به طول ۱۱۰۰ کیلومتر با کشورهای افغانستان و پاکستان قرار گرفته است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۳، ص ۱۶).

خصوصیات و ویژگی‌های این استان را عواملی از جمله: وسعت زیاد، پراکندگی، رشد سریع و جوان بودن جمعیت، همجواری و همسایگی با دو کشور معضل خیز پاکستان و افغانستان، اقلیم و شرایط زیستی سخت، شیوه‌های سنتی معیشت، محرومیت تاریخی ممتد و عقب ماندگی در زمینه‌های صنعتی، کشاورزی و خدماتی، تنوع قومی، فرهنگی و مذهبی، مرز نشینان منطقه با اقوام کشورهای همجوار، کمبود شدید زمینه‌های اشتغال سالم، وجود زمینه‌های فراوان گرایش افراد بیکار به فعالیت‌های غیر قانونی و... را تشکیل می‌دهد. (ملک‌ریسی، ۱۳۸۱، ص ۵). استان سیستان و بلوچستان از حیث قابلیت‌های مرزی از جایگاه ویژه‌ای در سطح ملی و بین‌المللی برخوردار است. وجود ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی و ارتباط استان با کشورهای حاشیه خلیج فارس و شبه قاره هند، مطالعه و تهیه طرح‌های توسعه‌ای و زیرساختی همچون راه آهن چابهار، زاهدان و مشهد و احداث جاده ترانزیتی چابهار، میلک و دوقارون نشان از اهمیت و تأثیر استان در توسعه ملی و منطقه‌ای دارد.

با توجه به موقعیت جغرافیایی استان می‌توان اذعان داشت که از منابع و پتانسیل‌های منطقه به

ویژه کارکردهای متعدد مرز استفاده لازم و بهینه به عمل نیامده است. بنابراین، توسعه یکپارچه، فضایی و متناسب با قابلیت‌های منطقه‌ای مستلزم انجام مطالعات کاربردی و جامع در ارتباط با مرز و مرز نشینی است. بررسی‌های اولیه نشان‌دهنده این واقعیت است که مرزهای استان دارای کارکردها و پتانسیل‌های بسیار مناسبی برای توسعه منطقه‌ای است. یکی از این پتانسیل‌ها وجود نقاط روستایی مستقر در حاشیه مرز است که هم به لحاظ سیاسی و هم از نظر توسعه منطقه‌ای می‌توانند نقش مؤثری در راستای به اهداف بلند مدت توسعه استان داشته باشند. چنانچه کارکردهای مرز به نحو مطلوبی شناسایی و در جهات اهداف برنامه‌ریزی به‌کار گرفته شوند، نقاط روستایی واقع در نوار مرزی از نظر آمایش فضایی تغییر و تحولات اساسی به خود دیده و می‌توانند در تحول جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... نقش کلیدی ایفاء نمایند.

اهمیت این پژوهش در تدوین چارچوب و برنامه‌های اجرایی بسیار کارآمد در جهت بکارگیری توان مرز و نقاط سکونتگاهی واقع در حاشیه آن است. به عبارت دیگر، استفاده مناسب از قابلیت‌های مرز، علاوه بر رونق و پیشرفت استان، می‌تواند در توسعه سایر نقاط کشور و همچنین در زمینه واردات و صادرات کشور و هدایت بهینه و قانونمند آن تأثیرگذار باشد.

۳-۱- اهداف پژوهش

- دستیابی به هدف های توسعه هزاره (M.D.G) در استان؛
- سلب آزادی و ابتکار عمل از دشمن و ایجاد شرایط سخت و دشوار برای وی در صحنه عملیات؛
- تحمیل هزینه بیشتر به دشمن از طریق وادار نمودن وی به تلف نمودن منابع محدود خود بر روی اهداف کاذب و فریبنده و سلب اصل صرفه جویی قوا از وی. صرفه جویی در هزینه های تسلیحاتی و نیروی انسانی؛
- توزیع ثروت، جمعیت و سرمایه های ملی در کل فضای سرزمینی کشور از طریق اعمال سیاست تمرکز زدایی، آمایش سرزمینی و پراکندگی زیر ساخت های کلیدی و مراکز حیاتی، حساس و مهم تولیدی محصولات کلیدی (نیروگاهی، پالایشگاهی، صنعتی، نظامی، غذایی، آبرسانی و...)
- حفظ تمامیت ارضی، امنیت ملی و استقلال کشور؛
- حفظ جان انسانها؛
- افزایش روحیه مقاومت مردم و حفظ توان دفاعی کشور در زمان تهاجم دشمن؛
- تأمین نیازهای حیاتی جامعه در زمان بحران؛
- جلوگیری از تخریب و آسیب تأسیسات و تجهیزات حیاتی و حساس کشور.

۴-۱- پیشینه پژوهش

- در زمینه موضوع مورد مطالعه، پژوهش های اندکی در ایران انجام شده است. این پژوهش ها منحصرأ بر موضوعات امنیتی و راهبردهای حفظ امنیت و با رویکرد حفاظتی- امنیتی مرزها بوده است. قادری حجت و همکاران (۱۳۸۹) به تبیین نقش بازارچه های مرزی در تأمین امنیت و توسعه پایدار نواحی مرزی با مطالعه موردی بر روی بازارچه های مرزی استان خراسان جنوبی پرداخته اند. یافته های این پژوهش نشان دهنده آن است که بازارچه های مرزی مورد مطالعه تا حدود زیادی توانسته اند بر روی نواحی پیرامونی خود تأثیر مثبت بگذارند که این امر زمینه لازم را برای افزایش امنیت در ابعاد مختلف فراهم آورده است. شایان (۱۳۸۳) تنگناهای توسعه در استان های مرزی را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که تفاوت های بنیادین میان استان های مرزی و سایر استان های کشور به ویژه در استان های سیستان و بلوچستان، کردستان، ایلام، کرمانشاه، آذربایجان غربی و هرمزگان وجود دارد و برآیند آن را می توان حداقل در مهاجرفرستی اغلب آنها ملاحظه نمود.

۵-۱- روش تحقیق

- پژوهش حاضر از نوع کاربردی - توسعه ای و با رویکرد شناخت مساله است که با روش توصیفی تحلیلی به بررسی و شناخت مسائل مرزی استان سیستان و بلوچستان پرداخته است برای دستیابی به نقاط قوت و ضعف و نیز

(نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵).

۲- مبانی نظری پژوهش

روشن و بدیهی است که دستیابی به توسعه در کشور نیازمند برنامه‌ریزی است. چرا که توسعه بدون برنامه منجر به توسعه نامتوازن بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی و همچنین تشدید عدم تعادل منطقه‌ای و در نتیجه آسیب‌پذیری و تضعیف وحدت ملی می‌شود. اگر فعالیتی بدون توجه به ضوابط آمایشی و اصول برنامه‌ریزی شکل بگیرد محکوم به شکست خواهد بود. امروزه افزایش بی‌رویه جمعیت با توجه به ضعف امنیت و نگهداشت جمعیت (تثبیت جمعیت) در مناطق مرزی، افق بسیار پیچیده‌ای برای آینده نواحی حاشیه‌ای پدید آورده است. در آینده کشوری موفق خواهد بود که بتواند مشکلات جمعیتی خود را به حداقل برساند و با استفاده از راهکارهای مختلف اقتصادی، اجتماعی و امنیتی بتواند جمعیت را به ماندن در نواحی مرزی و محل تولدشان علاقه‌مند نماید، از طرفی نواحی مرزی بواسطه دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی و توسعه نیافتگی و... تفاوت‌های فاحش از نظر برخورداری از رفاه و توسعه در مقایسه با مراکز عمده جمعیتی را دارند، که این تفاوت‌های منجر به گسست این دو ناحیه و ایجاد یک رابطه استثماری به نفع مرکز می‌شود (رضایی، ۱۳۸۰: ۱۷). شکل‌گیری رابطه مرکز پیرامون در داخل کشور، شرایط جدیدی را رقم می‌زند که این

فرصتها و تهدیدهای پیش روی نواحی مرزی شرق کشور از تحلیل SWOT استفاده شده است که نتایج بررسیها در جداول مربوطه ارائه گردیده است.

۱-۶- قلمرو پژوهش

استان سیستان و بلوچستان با وسعتی حدود ۱۸۱۷۸۵ کیلومتر مربع دومین استان پهناور ایران بعد از استان کرمان (۱۸۳۱۹۳ کیلومتر مربع) است، که با قرار گرفتن در بین ۲۵ درجه و ۳ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۵۸ درجه و ۵۰ دقیقه تا ۶۳ درجه و ۲۱ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ، از نظر جمعیتی از کم‌تراکم‌ترین استان‌های کشور است. استان سیستان و بلوچستان از دو منطقه سیستان و بلوچستان تشکیل می‌شود و از شمال به استان خراسان جنوبی و کشور افغانستان، از شرق به کشورهای پاکستان و افغانستان، از جنوب به دریای عمان و از مغرب به استان‌های کرمان و هرمزگان محدود می‌شود. جنوب استان که وسعت متنوع‌اش را با دریای عمان گره زده است. این وادی دارای طبیعتی کوهستانی است. مناطق جنوبی استان با توجه به مجاورت با دریای عمان و بهره‌گیری از بادهای موسمی اقلیم متفاوتی دارند (جغرافیای استان سیستان و بلوچستان). از لحاظ تقسیمات کشوری استان دارای ۸ شهرستان، ۳۲ بخش، ۳۰ شهر، ۹۴ دهستان و حدود ۶۳۰۰ آبادی است.

شرایط جدید مراکز را وادار به تجدید نظر در روابط خود با پیرامون می سازد این رابطه نوین بین مرکز و پیرامون کاملاً با شرایط قبل متفاوت است و منجر به ایجاد همگرایی بین آنها می شود که در صورت توفیق، نگاه جمعیت مرزنشین به سمت درون و همگرایی معطوف می شود، که خود باعث توسعه فضایی مناطق مرزی خواهد شد (عندلیت، ۱۳۸۰، ۳۵). این رغبت و علاقه وافر به مناطقی که در امتداد مرزهای همگرایی کشورها قرار گرفته اند به طور مشخصی از این تصور نشات گرفته که این مناطق جغرافیایی ویژه، ممکن است موجب ایجاد سازگاری و همسانی اقتصادی در همگرایی بین کشورها گردند (Niebuhr, 2004: VI). بدین معنی که در مرزهای اکثر کشورهای در حال توسعه سطح قابل توجهی از نیاز مردم مرزنشین از طریق مبادلات مرزی تامین می شود. این گونه مبادلات علی رغم غیررسمی و محلی بودن آن دارای نقش پراهمیتی در مبادلات میان کشورهای همسایه بودن و باعث بهبود زندگی ساکنان نقاط مرزی می شود. از این رو برنامه ای کردن چنین مبادلات و جریان هایی در نوع خود به توسعه همکاری های متقابل اقتصادی، گسترش بازارهای مرزی محلی، ایجاد صلح و ثبات در مناطق مرزنشین و بالاخره بهبود امنیت در این مناطق و بهبود زیرساخت ها و خدمات مورد نیاز منطقه را به همراه می آورد (مراتب، ۱۳۸۴: ۲). در مجموع، اقتصاد مناطق مرزی می تواند نقشی اساسی در ترقی و پیشرفت توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم،

کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط دوستی و آشنایی بیشتر، تسریع همکاری های بیشتر بین نواحی مرزی داشته باشد (145: 2004, chandoevwit). یکی از این برنامه ها پویا کردن اقتصاد نواحی مرزی است که به عنوان یک شاخص اصلی در برقراری ارتباط بین کشورهای همسایه و نیز بهبود امرار معاش مردم مرزنشین به شمار می رود بدین معنی که از این طریق مردم ساکن در نواحی مرزی کشورهای همسایه می توانند در کنار هم و با هم از فرصت ها و منابع مشترک استفاده نمایند و این امر می تواند منجر به دوستی و تفاهم طرفین، امنیت و رونق اقتصادی و توسعه، ایجاد فرصت های شغلی و شکل گیری یک نوع مزیت نسبی در مناطق مرزی گردد (Chandoevwit, 145: 2004). علی رغم این ظرفیت ها در مناطق مرزی، باید گفت که دوری از مرکز این مناطق که عموماً مساله ای جغرافیایی است و بیشتر از ساختار مناطق مرزی ناشی می شود به لحاظ اتخاذ سیاست های توسعه ای و برنامه های غیرآمایشی پی آمدهای نامطلوبی را برای این مناطق به همراه داشته که مهمترین آن، محرومیت شدید و حاشیه ای بودن این مناطق از کشور است. دوری از مرکز جغرافیایی کشور که به معنای دوری از مراکز تصمیم گیری سیاسی کشور است، باعث می شود این مناطق به دلیل دوری از مرکز و هم به دلیل کاستی در قابلیت های جمعیتی و صنعتی کمتر در جریان آثار مثبت برنامه های توسعه داخلی قرار گیرند، بنابراین، این مناطق از محرومیت شدیدی رنج می برند و

تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی-اجتماعی را به همراه دارد (ازکیا، ۱۳۷۰: ۱۸). توسعه‌گذار از وضعیتی به وضعیت دیگر می‌باشد و عبارت است از تغییر، تحول و پیشرفت (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۴۱).

واژه توسعه به رغم گستردگی کاربرد در زبان روزمره، به هیچ وجه مفهومی واضح نیست.

به همین جهت توسعه هنگامی معنایی در دسترسی دارد که آن را در حیطه‌ای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مطرح کنیم. بر این اساس، توسعه، در معنای کلی، به تحول در چهار زیرمجموعه اشاره دارد که عبارتند از:

- توسعه اجتماعی؛
- توسعه اقتصادی؛
- توسعه سیاسی؛
- توسعه فرهنگی (ازکیا، ۱۳۷۷: ۱۸).

این تقسیم‌بندی نشان دهنده نگرش سیستمی به مقوله توسعه است. در این تحلیل جامعه، نظامی از روابط متقابل میان زیرسیستم‌هایی است که کارکردهایی ویژه را در کلیت سیستم انجام می‌دهند و امکان تداوم حیات جامعه را فراهم می‌آورند.

توسعه معمولاً به چهار زیرمجموعه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی شاخصه بندی می‌شود که عبارتند از:

- توسعه اجتماعی: توسعه در کلی‌ترین شکل آن، از تکثیر و تقارب نقش‌های کارکردی جامعه سرچشمه می‌گیرد (اپتر و اندرلین، ۱۳۸۰: ۱۹). گذر از نظم سنتی به نظم مدرن، مبین تقسیم کار اجتماعی فزاینده، انفکاک و پیچیدگی ساختاری

این مساله سبب محرومیت شدید و در حاشیه قرار گرفتن این مناطق و قرار نگرفتن آنها در مسیر امواج آمایشی توسعه کشور می‌گردد (عندلیت، ۱۳۸۰: ۲۰۲). مطالعات نشان می‌دهد در برخی مناطق مرزنشین از گذشته به لحاظ همگنی‌های اکولوژیکی، خصوصیات اجتماعی و قربتهای قومی با مردم مرزنشین آنسوی مرزها، از یک سو و نبود یک راهبرد آمایشی در برنامه‌های توسعه ملی از سوی دیگر پیوسته انگیزه ساز بسیاری از تحرکات غیررسمی و مبادلات ناخواسته، جابجایی و انتقال جمعیت به صورت کوچ‌های دسته‌جمعی به شهرهای بزرگ بوده است. اثرات منفی این جریانات بر پیکر امور اقتصادی-بازرگانی کشور، آشفتگی و ناامنی ساختاری و عدم ثبات جمعیت در مناطق مرزنشین است. وجود چنین تفاوت‌ها و عدم تعادل‌های منطقه‌ای تأثیرات عمده‌ای در روند توسعه مناطق مرزی بر جای گذاشته است. در این مقاله سعی بر این است که اثرات توسعه‌ای و امنیتی بازارچه‌های مرزی بر روی مناطق پیرامون بویژه در خراسان جنوبی تبیین گردد و کاستی‌های احتمالی نیز در جهت بهبود شرایط در آینده نیز ذکر گردد.

۱-۲- توسعه

امروزه توسعه همپای زندگی بهتر تلقی می‌شود و جوامع نسبت به گذشته از آن بیشتر منتفع می‌گردند. توسعه همان رشد اقتصادی نیست (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۶: ۳۲)؛ زیرا توسعه جریان چند بعدی است که در خود

- جامعه است که حاصل آن، برآمدن صورت بندی اجتماعی مبتنی بر طبقات مشخص و صف بندی‌های منطقی است (دورکیم، ۱۳۸۱: ۱۴۵-۱۴۲).
- ابعاد توسعه اجتماعی عبارتند از:
- سطح شهرنشینی؛
 - سطح کاربرد فناوری در زندگی روزمره؛
 - سطح وضوح صورت بندی اجتماعی؛
 - نوع و شکل جرایم و طلاق‌ها؛
 - سطح تعامل با دنیای بیرون؛
 - ترکیب طبقات؛
 - سطح تعامل اجتماعی؛
 - نوع گروه بندی های اجتماعی؛
 - استقلال طبقات از دولت؛
 - انواع جدید خانواده و اشکال دموکراتیک تر آن؛
 - سطح مصرف و جستجوی کیفیت زندگی؛
 - تنوع حیات اجتماعی؛
 - عدالت اجتماعی و دسترسی به فرصت های برابر (استس، ۱۳۸۲: ۵۷-۵۶).
 - توسعه اقتصادی: امروزه منظور از اقتصاد توسعه یافته، شکلی از نظام اقتصادی است که شاخص های زیر را داشته باشد: نقش آفرینی در مناسبات جهانی و دارا بودن سهمی قابل توجه از بازارها، تولید صنعتی و کشاورزی انبوه، انباشت و صدور سرمایه.
 - شاخص های دیگر توسعه اقتصادی عبارتند از:
 - سطح بهره وری سرمایه های کشور؛
- سطح اشتغال مفید و کارآمد؛
 - سطح تولید صنعتی؛
 - درصد جمعیت شاغل به کار در صنعت؛
 - کیفیت زندگی شهروندان بر حسب استانداردهایی چون احساس امنیت، امید به آینده، خودشکوفایی، نرخ مرگ و میر و زاد و ولد؛
 - میزان فقر و محرومیت؛
 - بنیادهای قشر بندی؛
 - میزان و شدت احساس محرومیت؛
 - سطح توانمندی شهروندان (کلمن و نیکسون، ۱۳۷۸: ۲۲).
 - توسعه سیاسی: سخن گفتن درباره توسعه سیاسی بسیار مشکل است، چون توسعه سیاسی سطوح گوناگونی دارد که گاه متناقض می نمایند. ولی به هر حال، سطح اول توسعه سیاسی در دنیای مدرن، شکل گیری یک حکومت ملتی است.
 - سطح دوم توسعه سیاسی بر حسب "افزایش کارایی حکومت در بسیج منابع انسانی و مادی در راستای اهداف ملی" تعریف می شود. در این مرحله، حکومت می تواند با گسترش دو بازوی خود- یعنی بوروکراسی سراسری و ارتش- اقتدار خود را در سراسر کشور گسترش دهد و منابع کشور را بر اساس اهداف ملی بسیج کند و در خدمت ارتقا جایگاه کشور در نظام بین الملل قرار دهد.
 - سطح سوم و نهایی توسعه سیاسی بر حسب میزان مشارکت عمومی در سیاست تعریف می شود. سطح سوم توسعه سیاسی با شاخص هایی

جوامع بشری بوجود آورده بود، باعث شد در مفهوم توسعه تجدید نظر صورت گرفته و توسعه به عنوان یک مفهوم چند بعدی مدنظر قرار گیرد. در چنین نگرشی، حمایت‌های محیطی با هدف رفاه جمعی و زندگی شرافتمندانه که توأم با آزادی و تصمیم‌گیری برای آینده محیط‌زندگی است، با معیارهایی چون امنیت ملی، کامیابی اقتصادی و عدالت اجتماعی و مکانی مورد توجه قرار گرفت، توسعه علاوه بر ازدیاد کمی ثروت جامعه از تغییر کیفی نظام اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز حکایت می‌کند (ازکیا، ۱۳۷۸: ۶). در واقع توسعه فرایندی جامع از فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که هدفش بهبود مداوم زندگی تمامی جمعیت بوده و فعالیت، آزادی، مشارکت مناسب و توزیع عادلانه منافع از ارکان اساسی آن به شمار می‌آید (پرداز می‌مقدم، ۱۳۸۴: ۱۳).

۲-۲- توسعه پایدار

امروزه تلقی ما از مفهوم توسعه، فرآیندی همه جانبه است (نه فقط توسعه اقتصادی) که معطوف به بهبود همه ابعاد زندگی مردم یک جامعه (به عنوان لازم و ملزوم) است. لذا این تغییر و تحول برای انسان و بخاطر انسان است؛ توسعه خود هدف نیست، بلکه ابزاری است تا انسان را متناسب با مکانی که در آن زیست می‌کند به جایگاه و موقعیت شایسته برساند (فیروزنیا و افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۴۱). هدف از توسعه ایجاد زندگی پر ثمره ای است که توسط فرهنگ تعریف می‌شود (حمدیان و همکاران،

چون توسعه روابط مبتنی بر شهروندی، تحکیم حقوق فردی و گروهی، توانمندی جامعه مدنی در مقابل دولت، وجود نظام چند حزبی، سیاست رقابتی و ثبات سیاسی به عنوان شاخص‌های توسعه سیاسی سنجیده می‌شود (هانتینگتون، ۱۳۷۰: ۵).

- توسعه فرهنگی: توسعه فرهنگی در کلی‌ترین شکل، به معنای گذر از ایستایی فرهنگی به سوی پویایی است که طی آن حجم و محتوای تولیدات فرهنگی روبه رشد می‌گذارد و مرزهای شناخت یک جمع رشد پیدا می‌کند.

ابعاد توسعه فرهنگی عبارتند از:

- گذر از فرهنگ انقیاد به فرهنگ مشارکتی؛
- گذار از نگرش محدود محلی اندیش سستی به نگرش جهانی اندیش؛
- گذار از تعلقات فروملی و قبیله ای به تعلق خاطر ملی؛
- مرجعیت یابی علم و عقلانیت در زندگی بشری؛

- اهمیت یابی آموزش و مهارت و تکنیک در زندگی انسانی؛

- دسترسی هرچه بیشتر به کالای فرهنگی. از دهه ۱۹۶۰ به بعد تغییرات اساسی در نحوه نگرش به مفهوم توسعه و شاخص‌های آن به ظهور رسید و مفاهیمی مانند کیفیت زندگی، رفاه اجتماعی و عدالت اجتماعی و... که نفوذ و تاثیر آنها همچنان رو به گسترش است رواج یافت (مه‌دیزاده و دیگران، ۱۳۸۵: ۴۵). نگرش تک بعدی به توسعه که علی‌رغم دستیابی به نرخ‌های رشد اقتصادی بالا، شکاف‌های اساسی در

انسان پیوند می خورد. در واقع امنیت تضمین کننده حیات و بقای انسان و موجود زنده است. همه موجودات در تقلای بقا و حفظ وجود حیات سالم خود می باشند و امنیت عامل این نیاز اساسی و حیاتی است. لذا امنیت مهمترین آرمان انسان و موجود زنده تلقی می شود. امنیت بسته به متغیرها و عوامل موثر بر بقا، حیات سالم، دلنشین و بی دغدغه انسان دارای ابعاد مختلف است.

به عبارتی حفظ وجود حیات سالم و آرامش بخش انسان موکل به تامین همه نیازهای مادی و معنوی انسان است که در صورت عدم تامین یا وجود نقص و تنگنا در تامین آن، حیات سالم و وجود انسان به چالش کشیده می شود و با تهدید روبه رو می گردد و بلافاصله نیاز به امنیت و مفهوم آن در ارتباط با نیاز یا نیازهایی که با تنگنا روبه رو شده در ذهن انسان شکل می گیرد (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۳۲۵). مفهوم امنیت، مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت است.

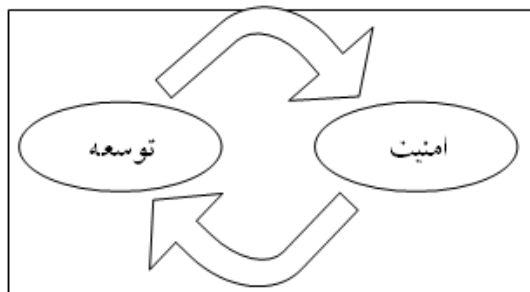
وجود اطمینان نسبت به سلامت جان و مال و ناموس را امنیت می گویند. امنیت امری استنباطی است که واقعیت یافتن آن در محیط، مستلزم اقدامات و برنامه ریزی های ویژه ای است این حکم فردی در مورد ملت ها و کشورها نیز جاری است و به آسانی می توان آن را در ابعادی منطقه ای و جهانی مطرح کرد. امنیت برای یک کشور عبارتست از داشتن یا به دست آوردن اطمینان نسبت به سلامت ((موجودیت)) و ((مایملک))، نسبت به ((اعتبار و موقعیت)) و

بدین مبنا توسعه پایدار با هدف برطرف کردن احتیاجات انسانی و بهبود کیفیت زندگی، به عنوان قالب مناسب برای نگرش به نحوه بهره برداری از منابع و ایجاد رابطه متعادل و متوازن بین انسان و طبیعت محسوب می شود (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۱۶). به سخن دیگر توسعه پایدار به ویژه بعد انسانی آن، توسعه ای است که نه تنها رشد اقتصادی ایجاد می کند بلکه منافع آن را هم عادلانه توزیع می کند؛ به جای تخریب محیط زیست آن را باسازی می کند؛ به جای در حاشیه قرار دادن مردم به آنها قدرت می دهد (تیلر، آید و ای، تیلر، ۱۳۷۸: ۲). توسعه پایدار فرایندی است که اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی جامعه را در هر جا که ممکن است از طریق وضع سیاست ها، انجام اقدام های لازم و عملیات حمایتی با هم تلفیق می کند و در هر جایی که تلفیق امکان ندارد به ایجاد رابطه مبادله بین آنها و بررسی و هماهنگی این مبادله ها می پردازد (زاهدی، ۱۳۸۶: ۱۰۶).

۲-۳- امنیت

امنیت یک مفهوم چند وجهی است و به همین جهت درباره معنای آن اختلاف زیادی وجود دارد. تعاریف مندرج در فرهنگ های لغت درباره مفهوم کلی امنیت، بر روی ((احساس آزادی از ترس)) یا ((احساس ایمنی)) که ناظر بر ایت مادی و روانی است، تاکید دارند (ماندل، ۱۳۷۷: ۴۴). واژه امنیت به عنوان یک مفهوم عام همه شئون و ابعاد زندگی انسان را در بر می گیرد و با بقای نفس و صیانت و موجودیت

بویژه در مناطق قومی شود (احمدی پور و دیگران، ۱۳۸۶: ۲۷).

شکل ۳- روابط متقابل توسعه و امنیت

۲-۵- توسعه و امنیت در مناطق مرزی

تجربیات کشورهای در حال توسعه در سه دهه اخیر نشان می‌دهد که توسعه مبادلات مرزی در قالب‌های مقررات و قوانین حقوقی می‌تواند محرک خوبی برای افزایش مبادلات کالا به صورت رسمی و جهت دهی تجارت به سمت مزیت‌های نسبی، گسترش همکاری‌های همه‌جانبه بین مناطق آزاد، توسعه بازارچه‌های مرزی بین منطقه‌ای، ایجاد سودهای تجاری، کاهش قیمت کالاها، همگرایی میان عرضه و تقاضا و ایجاد درآمد، اشتغال و امنیت برای مرزنشینان گردد (محمودی، ۱۳۸۴: ۱۰۸-۱۰۷). به سخن دیگر توسعه یافتگی اقتصادی مناطق مرزی و رفاه نسبی در این مناطق می‌تواند موجبات کاهش برخی از مشکلات مرزی از قبیل قاچاق کالا، مواد مخدر، سرقت و... را فراهم کرده و از تخلیه جمعیتی مناطق مرزی جلوگیری نماید (محمد پور، ۱۳۸۱: ۴). وجود محرومیت‌های شدید اقتصادی و میزان بالای بیکاری در مناطق مرزی در افزایش عبور غیر مجاز افراد، قاچاق کالا و سایر اموری که با

نسبت به همه آنچه زیر چتر ((منافع ملی)) قرار می‌گیرد (مجته‌زاده، ۱۳۸۱: ۱۲۴).

با توجه به تعاریف فوق و سایر تعاریف، امنیت را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: مصونیت ارزشهای نادر انسان و جوامع انسانی از مخاطرات طبیعی و انسانی. فارغ از عینی یا ذهنی - روانی دانستن آن، در حقیقت زیر ساخت و زیر بنای تمام پیشرفتهای انسانی ایجاد امنیت بوده است. بنابراین جستجوی امنیت از مهمترین کششها و انگیزه انسانی بوده است و این کشش با جوهر هستی انسان پیوند ناگسستنی دارد.

۲-۴- توسعه ملی و امنیت ملی

توسعه ملی فرایندی همه‌جانبه است که در ابعاد گوناگون توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اکولوژیکی و ارتباط متقابل آنها را در بر می‌گیرد، به گونه‌ای که هر کدام از ابعاد این فرایند در ارتباط مستمر با ابعاد دیگر قرار دارند و کنش و واکنش و تاثیر و تاثیر متقابل یکدیگر را کامل و یک پیکره واحدی به نام توسعه ملی را پدید می‌آورند. توسعه ملی و امنیت دارای ارتباطات متقابل هستند، از یک سو توسعه و حرکت به سوی آن به تقویت مبانی قدرت ملی و در نتیجه امنیت ملی در کشور می‌انجامد و از سوی دیگر فراهم آمدن امنیت ملی، یکی از بسترهای مناسب برای توسعه ملی است (شکل ۳). وجود بی‌عدالتی‌های جغرافیایی و توسعه نامتوازن بخشهای جغرافیایی کشور ممکن است موجب آسیب همبستگی و وحدت ملی شده و منجر به بروز تحرکات و اگراییانه

دشمن اقدام نموده اند (موحدی نیا، ۱۳۸۸، ص ۱). انسان در طول زندگی خویش شهرهای اولیه را در نقاطی ساخته که از عناصر اصلی ایجاد شده نظیر آب کافی، زمین مناسب و نزدیکی به راه های تجاری برخوردار بود. اما بروز تهاجمات و لشکرکشی ها و تجاوزات موجب شد که اصل مهم دیگری را نیز در ایجاد شهرها مورد توجه قرار دهد که در آن، جاذبه ی دفاعی شده بود. از این رو، انتخاب نقاط مرتفع و ایجاد دیوارهای دفاعی به عنوان یک اصل طرح گردید (هژیری نوبری، ۱۳۸۱، ص ۴۱). دیوارهای دفاعی و خاکریزهای متعلق به آغاز سکونت انسان در ایران هنوز برجاست و شکل آنها هنوز به موازات پیشرفت سلاح های تهاجمی و تدافعی در هر دوره تاریخی تکامل یافته است (موحدی نیا، ۱۳۸۸، ص ۴۵). در سراسر تاریخ، طراحان همواره حفاظت و امنیت را به عنوان بخشی از کار خود در نظر گرفته اند. این امر شامل محافظت در مقابل شرایط جوی و باد و باران، و نیز ایجاد امنیت در برابر گزند افرادی که قصد آسیب رساندن به آنها را داشتند، می شود (جی هوپر، لئوناردو وجی دورگ، مارتا، ۱۳۸۶، ص ۱).

ویل دورانت می گوید: «سگی استخوان نیمه خورده خود را در زیر خاک پنهان می کند، سنجابی که فندق را برای روز دیگر خود نگه می دارد، زنبوری که عسل را در کندوی خود ذخیره می کند و مورچه ای که از ترس روز بارانی و برفی توشه ی خود را پنهان می سازد، همه این ها

امنیت منافع ملی کشورها در تضاد است در شکل گیری اقدامات توسعه ای از جمله بازارچه های مرزی موثر بوده است. براساس تحقیقات انجام شده، امنیت و توسعه در مناطق مرزی با ضریب همبستگی بالا دارای رابطه ای مستقیم و دوسویه با یکدیگر است. به گونه ای که هر اقدامی در فرایند تحقق توسعه تاثیرات مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت می گذارد و بالعکس. به این ترتیب مناطق دارای شاخص های بالای توسعه از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه نیافته تر برخوردارند (عندلیت، ۱۳۸۰: ۱۹۶).

بنابراین، توسعه اقتصادی مناطق مرزی و افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرزنشینان از طریق فعالیت های سالم اقتصادی و حمایت و سرمایه گذاری دولت ها بر کارکرد امنیتی مرز تاثیر مثبت دارد. از سوی دیگر افزایش فعالیت های اقتصادی سالم و سرمایه گذاری دولت ها در مناطق مرزی، مشروط به عدم اختلاف فاحش اقتصادی در دو سوی مرز، نیز می تواند بر کارکرد ارتباطی مرز تاثیر مثبت داشته باشد.

۲-۶- پدافند غیرعامل در گذر زمان

شکل گیری تمدن های اولیه در جهان، همواره با وقوع جنگ همراه بوده است. انسان ها از طریق پناه گرفتن در غارها، ساخت جوشن و سپر، ایجاد برج و باور، قلاع محکم و مرتفع و حفر خندق برای حفظ جان و تأمین امنیت گروهی با هدف پیشگیری از حملات غافلگیرانه

بیشتر اجرا شود، اما تقریباً از کلیه انواع حصارهای محیطی می‌توان عبور نمود. همواره درجه ای از خطر، به دلیل محدودیت‌های فیزیکی، مالی و یا نگرهبانی، در ارتباط با این موانع دفاعی وجود دارد. هدف در این جا، انتخاب مانعی مناسب در مقابل تهدیدی است که در حد معقول قابل پیش بینی باشد (جی هوپر و جی دورگ، ۱۳۸۶، ص ۲).

۲-۷- پدافند غیرعامل در کشورهای مختلف

- نفوذ اتحاد شوروی (سابق): بر روی برنامه دفاع غیرعامل متحدانش شایان توجه است. اما چنین به نظر نمی‌رسد که برای تثبیت آنها به عنوان نمونه و الگو کوششی به عمل آمده باشد. از طرف دیگر معلوم شده است که حداقل هر سال رؤسای دفاع غیرعامل همه کشورهای عضو پیمان و همچنین برای تجدید نظر در فعالیت های خود تشکیل جلسه می دهند. یک بررسی از برنامه‌های آنها به وضوح نشان می‌دهد که از نظر پیمان ورشو دفاع غیرعامل نقش مهمی در تهیه مقدمات امنیت کشورها دارد. (طیاری، ۱۳۶۸، ۱).

- پیمان ناتو (سازمان کشورهای آتلانتیک شمالی): در داخل ستادهای ناتو در بروکسل یک سازمان غیر نظامی مخصوص برنامه‌ریزی فوری و اضطراری وجود دارد، وظیفه آن انجام برنامه‌ریزی غیرنظامی می باشد. این وظایف را ملت‌ها به طور انفرادی بدون هماهنگی و همکاری با یکدیگر یا بدون یک عمل همگانی کشورهای عضو نمی‌توانند به عهده گیرند.

نخستین (کارگر تمدن) بوده‌اند» (ویل دورانت، ۱۳۳۱، ص ۲۹).

در ایران پیش از تاریخ، نوع استحکامات عموماً تابع مقتضیات ناشی از محل قلعه یا دهکده و اوضاع طبیعی سرزمین بود، در همه دوره‌ها استحکامات را در دور افتاده ترین و مرتفع ترین نقطه بنا می‌کردند تا به سبب وجود شیب‌های تند یا کوه، دست یابی به آن دشوار باشد و مدافعان نیز در بالا قرار گیرند و از لحاظ دید مسلط باشند ضمن آنکه از خطر نقب زدن مهاجمان نیز محفوظ مانده و حمل ادوات محاصره‌ای به پای دیوار را دشوار نمایند. از آغاز دوران پیش از تاریخ در هزاره اول پیش از میلاد پیرامون دهکده ها نیز حصار کشیده می شد، این کار نخست برای مصون ماندن از حمله راهزنان و جانوران وحشی بود ولی بعدها عمدتاً برای دفاع متقابل در برابر هجوم دشمنان صورت می‌گرفت، در سراسر سرزمین ایران حصارهای محکم، دهکده ها و قلعه های مسکونی را می‌توان یافت که متعلق به هزاره سوم پیش از میلاد است (موحدی‌نیا، ۱۳۸۸، ص ۴۵). امروزه نیز طراحی از نظر امنیتی چندان تفاوتی با زمان های قدیم ندارد و هدف اصلی آن، تغییری نکرده است. حتی ساده ترین نوع حصار نیز محدوده ملک خصوصی را تعریف می کند و با آنکه ممکن است گذشتن از آن ساده باشد، اما به روشنی نشان می‌دهد که فرد عبور کننده حقوق اولیه مالک را نادیده گرفته است.

طراحی چنین موانع حصار مانند در اطراف محوطه ها، با افزایش تهدید می تواند با شدت

غیرعامل خدمت کنند. از مردانی که خدمت نظام را به پایان می‌رسانند انتظار می‌رود که مدت ده سال در دفاع غیرعامل خدمت کنند. هدف اساسی برنامه دفاع غیرعامل داشتن یک پناهگاه برای هر شهروند است. هزینه‌های برنامه پناهگاه سازی به طور مساوی بین دولت و صاحبان ساختمان‌هایی که پناهگاه در آن قرار دارد تقسیم می‌شود (قبلی، ۳۲).

- استرالیا: استرالیا بعد از جنگ جهانی دوم یک برنامه دفاع غیرعامل را به مرحله اجرا گذاشته است. از اواخر دهه ۱۹۷۰ نام این سازمان به سازمان مصائب ملی استرالیا تبدیل گردید. هم‌اکنون استرالیا یک مدرسه ملی آموزشی به نام کالج استرالیایی اقدامات متقابل، دایر نموده است. غیر از تدارکات فوری جنگ، برنامه‌ریزی اضطراری یک وضع کاملاً مسکونی را به خود گرفته است و تمرکز آن روی حوادث ناگوار اضطراری است (قبلی، ۳۷).

- زلاندنو: در زلاندنو، دستور کار مدیریت اضطراری دفاع شهری (CDEM) که در سال ۲۰۰۲ تدوین شده است، دامنه وسیعی از پیشنهادات و خدمات را در بخش دفاع غیرعامل، جهت ارزیابی و کنترل مدیریت بحران و هدایت و کنترل منابع در دسترس به هنگام وقوع حوادث در سطح ارائه نموده است. (The Civil Defence Emergency Management act, 2002).

- ایالات متحده آمریکا: ایالات متحده به خصوص بعد از حمله تروریستی در ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، سرمایه‌گذاری و تمرکز بر امنیت سرزمین

فعالیت‌های فوری و ضروری غیرنظامی که در داخل پیمان ناتو انجام می‌گیرد به وسیله هیأت‌ها و کمیته‌های متعددی دنبال می‌گردد. آنها همه برنامه‌ریزی‌های زمان صلح را برای به وجود آمدن نمایندگی‌های غیرنظامی زمان جنگ ناتو لازم است انجام می‌دهند. این برنامه‌ریزی‌ها عبارت از حمل و نقل دریایی، حمل و نقل هوایی، تدارکات، امر پناهندگان و حمل و نقل زمینی است. شورای ناتو ملت‌های عضو را تشویق می‌نماید که سازمان‌های دفاع غیرعامل مؤثری به وجود آورند (طیاری، ۱۳۶۸، ۹).

- هلند: در هلند برنامه دفاع غیرعامل تحت نظر وزارت کشور است. سازمان دفاع غیرعامل جزئی از سازمان برنامه‌ریزی اضطراری غیرنظامی است و به عنوان مجموعه اقدامات غیرنظامی برای حفاظت مردم توصیف می‌شود. هر شهردار هلندی برای سازمان دفاع غیرعامل جامعه خود سمت فرماندهی دارد و مسئول آن است. (قبلی، ۱۸).

- سوئد: سوئد طرح دفاع کامل را که شامل دفاع غیرعامل، دفاع غیرنظامی، دفاع اقتصادی و دفاع وابسته به روانشناسی است. این امور به وسیله دبیرخانه امنیت ملی و برنامه‌ریزی وسیع دفاع کامل، تحت فرمان وزیر دفاع هماهنگ و اداره می‌شود وظیفه اصلی دفاع غیرعامل حفاظت از مردم است، دفاع غیرعامل در سوئد لزوماً بر پایه کوشش فردی بنا شده است. (قبلی، ۳۰).

- سوئیس: تمام شهروندان سوئیسی مجبورند که در سازمان‌های دفاع نظامی یا دفاع

پذیری مراکز حساس و حیاتی را در دستور کار قرار دهد. به عبارتی یکی از ابزارهای ارتقا دهنده ضریب امنیت ملی، توجه متولیان امر به تقویت بازدارندگی از طریق کاربست مناسب پدافند غیرعامل در فرآیند قانون گذاری و سیاست گذاری های کلان دفاعی است، به ویژه در شرایطی که حجم لفاظی ها و جنگ روانی دشمنان مبنی بر احتمال حمله نظامی و تأسیسات استراتژیک هسته ای، نظامی و اقتصادی رو به افزایش است، توسعه دفاع غیرعامل می تواند ضرایب امنیتی در برابر تهدیدات برون سیستمی را افزایش و هزینه مهار سناریوهای تهدید زا را کاهش می دهد (دفتر مطالعات سیاسی، ۱۳۷۸، ۳).
و نیز کمیته ای به نام کمیته پدافند غیرعامل (با نظر ریاست جمهوری) در کشور فعال است.

۳- بحث و یافته ها

پژوهش حاضر با رویکرد ساختاری - راهبردی و در چارچوب اصول پدافند غیر عامل چند جانبه انجام پذیرفته است از آنجائی که کلیه تهدیدات و مخاطرات بر سه دسته کلی (مخاطرات انسانی، طبیعی، اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی) قابل دسته بندی است بنابراین، راهبردهای ارائه شده در خصوص هر یک ساختارهای اصلی برای هر بند به تفکیک نگاشته شده است قبل از ورود به بحث اشاره ای جزئی به الگوی ساختاری - راهبردی خواهد شد سپس بیانیه چشم اندازها و اهداف منتج از مطالعات شرح زیر خواهد آمد؛

افزایش یافته است. همچنین چند سال قبل، مقیاس انهدام در نتیجه توفان کاترینا نشان داد که کشور علاوه بر حوادث با منشأ انسانی، همواره در معرض آسیب های ناشی از بلایای طبیعی قرار دارد.

(Civil Defence and Home Land Security , A short of National Preparedness Efforts, 2006)

- ایران: سازمان دفاع غیرنظامی ایران در ۱۸ بهمن ماه ۱۳۳۷ به تصویب مجلس شورای ملی و مجلس سنا رسید. و این سازمان در آن دوره وابسته به وزارت کشور بود. هدف سازمان دفاع غیرنظامی در ایران پیش بینی و پیشگیری از وقوع حوادث و همچنین ایجاد آمادگی برای مقابله با سوانح و حوادث طبیعی و یا اثرات ناشی از جنگ و به طور خلاصه پیش بینی و اجرای عملیات نجات بخش و رساندن کمک های فوری برای آسیب دیدگان از نظر کمک های اولیه بهداشتی، غذا، پوشاک و سایر احتیاجات ضروری و تأمین مسکن و بالاخره حفاظت جان و مال در برابر هر نوع احتمالات و اعاده وضعیت عادی منطقه آسیب دیده است (وزارت کشور سازمان دفاع غیرنظامی کشور، ۱۳۴۸، ۴).

سازمان پدافند غیرعامل در هشتم آبان ۱۳۸۲ به دستور مقام معظم رهبری شکل گیری گرفت و نمایندگانی از وزارت دفاع، ستاد کل نیروهای مسلح و قرارگاه پدافندی عضو آن هستند. مجلس شورای اسلامی نیز در بند ۱۱ ماده ۱۲۱ برنامه پنج ساله چهارم، دولت را مکلف کرده اقدام های مناسب و بازدارنده برای کاهش آسیب

عمران شهری هماهنگ منجر می شود که به صورت تصمیم سازی و اقدام برای انجام آنها ارائه می گردد (سرور، ۱۳۸۶).

مفهوم « راهبرد » نشان دهنده فرایند ارتباط و پیوستگی میان اندیشه و عمل در بستر زمان تأکید می کند. در الگوی ساختاری - راهبردی به جای ارائه یک طرح کاربری اراضی به انواع طرح های

جدول ۱- بیانیه چشم انداز پدافند غیر عامل در سطح استان مرزی سیستان و بلوچستان

چشم انداز پدافند غیرعامل در سطح استان مرزی سیستان و بلوچستان	
W	عزم همگانی و باور عمومی در مسئولین و مردم استان و شهرستان، نسبت به رعایت اصول پدافند غیر عامل برخوردار از اصول پدافند غیر عمل جامع، توسعه یافته و نهادینه شده در سطح شهرستان.
W	توانمندی در تأمین حداکثر ایمنی و پایداری و به حداقل رسانیدن آسیب پذیری زیر ساخت های مرتبط در مقابل تهدیدات دشمن و شورشهای خیابانی.
W	ایفای نقش اساسی شهرستان در حراست و حفظ استقلال، تمامیت ارضی و سرمایه های ملی در چرخه نظام دفاعی امنیتی.
W	برخوردار از آمایش سرزمینی مناسب و متکی به ویژگیهای جغرافیایی، جمعیتی و فرهنگی و اصول دفاع غیر عامل در حوزه مختلف با رعایت توزیع و پراکندگی موزون سرمایه ها و فعالیت ها در عرصه ایمن جغرافیا.
W	توانمندی در تولید دانش فنی و برخوردار از پشتوانه تحقیقاتی و پژوهشی در زمینه پدافند غیر عامل با تأثیر باز دارندگی بالا و با موفقیت ممتاز در سطح استان و شهرستان.
W	پشتوانه فرهنگی و حقوقی و قانونی جامع در سطح استان و شهرستان با قابلیت تأمین و اجرای الزامات و ضوابط مربوطه.
W	برخوردار از نظام یکپارچه، هماهنگ و کارآمد پدافند غیر عامل شهرستان با قابلیت تعامل سازنده و پیشبرنده با دولت در زمینه اعمال تدابیر دفاعی- امنیتی در بخش های مختلف.

ماخذ: مطالعات نگارندگان

بیانیه اهداف برگرفته از چشم اندازها

- بالا بردن قابلیت بقا، استمرار عملیات و فعالیت های حیاتی و خدمات رسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیر نظامی شهر در شرایط وقوع تهدید، بحرانها و آشوبهای خیابانی و جنگ؛

- کاهش خسارت و صدمات تاسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی مراکز حساس و مهم نظامی و غیر نظامی شهر در برابر تهدیدات و عملیات دشمن؛

- تلاش در جهت سلب آزادی و ابتکار عمل از دشمن و خرابکارها؛

- صرفه جوئی در هزینه های تسلیحاتی و نیروی انسانی؛

- حفظ روحیه و انسجام وحدت و حفظ سرمایه های شهر و شهرستان؛

- ارائه پیشنهادات راهبردی جهت تقویت بازدارندگی و افزایش آستانه مقاومت مردم و زیرساختها.

۱-۳- تجزیه و تحلیل مدل swot^۱

(swot) اصطلاحی است که برای شناسایی نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی که یک سیستم با آن رو بروست به کار برده می‌شود. با استفاده از این مدل، از طریق تجزیه و تحلیل و سنجش محیط داخلی ناحیه، به نقاط ضعف و قوت درونی (یعنی جنبه‌هایی که در راه دست‌یابی به اهداف برنامه‌ریزی در اجرای انجام آن نا مساعد یا باز دارنده هستند)، شناسایی شده و همچنین با کندوکاو در عوامل تأثیرگذار محیط خارجی، فرصت‌ها و تهدیدهایی که در ارتباط با موضوع مورد مطالعه، ناحیه مطالعاتی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، بررسی می‌شود. در واقع مدل مذکور دارای دو مرحله است، در مرحله اول، مورد مطالعه، شناسایی می‌شود و کلیدی‌ترین آنها معرفی می‌گردد و در مرحله دوم، روش‌های علمی و عملی برای حفظ نقاط قوت فرصت‌ها و نحوه تبدیل نقاط ضعف به قوت و تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها ارائه می‌شود. (افراحنده، ۱۳۸۷: ۱۲۵).

شناخت دقیق‌تر نقاط قوت و ضعف ناحیه مرزی سیستان و بلوچستان از نظر توسعه، امنیت مرز و فرصت‌ها و تهدیدهای پیش‌رو از مدل SWOT استفاده شده است.

مراحل تجزیه و تحلیل S.W.O.T

- اولین گام در تجزیه و تحلیل S.W.O.T طراحی چارچوب و شکلی است که از طریق آن

می‌توان عوامل کلیدی محیط داخلی و خارجی تأثیرگذار بر توسعه را ارائه کرد؛

- گام دوم فهرست کردن معرف‌ها و مؤلفه‌های محیطی است در این مرحله عواملی که به عنوان قوت و ضعف فرصت و تهدید شناسایی شده‌اند، مورد ارزیابی قرار می‌گیرند؛

- گام سوم ارزیابی داده‌ها و اطلاعات محیطی است. در این مرحله عواملی که به عنوان قوت و ضعف فرصت و تهدید شناسایی شده‌اند مورد ارزیابی قرار می‌گیرند؛

- گام چهارم عوامل محیطی مثبت و منفی است که پس از ارزیابی عوامل محیطی صورت می‌گیرد.

- ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE)

عوامل داخلی و خارجی تأثیرگذار بر ساماندهی فضایی مناطق مرزی شرق کشور پس از بررسی اطلاعات مرتبط، شناخته شدند و در ماتریس ارزیابی آن قرار گرفتند. تعداد عوامل داخلی ۱۲ عامل تعیین شده است. از این تعداد، ۶ عامل نقاط قوت و ۶ عامل نقاط ضعف است. تعداد عوامل خارجی نیز ۱۲ عامل تعیین شده است به طوری که نخست ۶ عامل نقاط فرصت و سپس ۶ عامل که نقاط تهدید هستند در ماتریس قرار داده شدند. علاوه بر این، در این قسمت سعی شده تا علاوه بر نکات فوق، برای اولویت‌بندی گزینه‌های مزیت‌ها و محدودیت‌ها، با طراحی پرسشنامه از دیدگاه‌های مردم و مسئولان نیز استفاده شود تا با مشارکتی کردن این روش، بتوان نتیجه را به صورت کمی، منطقی و اصولی به دست آورد و با

^۱.Strengths weaknesses opportunities threats

توجه به نظر دو گروه، و محاسبات انجام شده، اولویت بندی انجام شد.

مجموع امتیاز نهایی عوامل داخلی در هر یک از گروه های مردم به ترتیب ۲/۸۹ و ۲/۹ بوده و میانگین امتیاز نهایی دو گروه مشارکت کننده ۲/۸۹ بوده که به معنای قوت عوامل داخلی است (جدول ۲).

مجموع امتیاز نهایی عوامل خارجی در هر یک از گروه های مردم و مسئولان به ترتیب ۲/۶۳ و ۲/۳۸ و میانگین امتیاز نهایی دو گروه مشارکت کننده ۲/۵ بوده

است. این امتیاز به این معنی است که منطقه نتوانسته است از عواملی که فرصت یا موقعیت ایجاد می کنند، بهره برده و یا از عواملی که موجب تهدید می شوند، دوری کند (جدول ۲).

با توجه به جدول (۲) به بررسی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدها از نقطه نظر دو گروه مشارکت کننده در این پژوهش، پرداخته می شود:

جدول ۲- ماتریس SWOT نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدات

رتبه	میانگین امتیاز وزنی		رتبه	میانگین امتیاز وزنی		وزن	تحلیل SWOT	
	میانگین امتیاز وزنی	رتبه		میانگین امتیاز وزنی	رتبه			
۱	۰.۳۴۱	۳.۷۱	۲	۰.۳۱۹	۳.۴۷	۰.۰۹۲	S _۱ . ایجاد توسعه در روابط اقتصادی و تجاری مناطق مرزی و کاهش فقر	(S)
۲	۰.۲۹۵	۳.۴۳	۱	۰.۳۲۰	۳.۷۲	۰.۰۸۶	S _۲ . تثبیت جمعیت در مناطق مرزی	
۴	۰.۱۸۶	۲.۶۲	۳	۰.۲۰۷	۲.۹۱	۰.۰۷۱	S _۳ . نقاط روستایی مستقر در حاشیه مرز	
۳	۰.۲۰۰	۳.۲۳	۴	۰.۱۶۶	۲.۶۸	۰.۰۶۲	S _۴ . گسترش ارتباطات فرهنگی و اقتصادی مردم در دو سوی مرزها	
۸	۰.۰۹۲	۳.۴۱	۱۱	۰.۰۸۰	۲.۹۸	۰.۰۲۷	S _۵ . توسعه صادرات و واردات به کشور و هدایت بهینه و قانونمند آن	
۱۱	۰.۰۷۸	۲.۳۷	۸	۰.۱۰۷	۳.۲۳	۰.۰۳۳	S _۶ . وجود فرهنگ قومی و اجتماعی و آداب و رسوم ویژه	
۲	۰.۱۶۲	۲.۶۲	۱	۰.۱۹۷	۳.۱۸	۰.۰۶۲	W _۱ . تنوع قومی، فرهنگی و مذهبی مرزنشینان منطقه با اقوام کشورهای همجوار	(W)
۱	۰.۱۷۵	۳.۴۳	۴	۰.۱۰۹	۲.۱۳	۰.۰۵۱	W _۲ . کمبود شدید زمینه های اشتغال سالم	
۳	۰.۱۲۱	۲.۷۶	۲	۰.۱۲۱	۲.۷۶	۰.۰۴۴	W _۳ . محرومیت تاریخی ممتد و عقب ماندگی در زمینه های صنعتی	
۵	۰.۱۰۵	۲.۵۶	۵	۰.۱۰۳	۲.۵۱	۰.۰۴۱	W _۴ . شیوه های سنتی معیشت	
۷	۰.۰۹۲	۲.۳۷	۶	۰.۰۹۴	۲.۴۱	۰.۰۳۹	W _۵ . مرز طولانی با پاکستان و افغانستان	
۴	۰.۱۰۹	۲.۹۵	۳	۰.۱۱۰	۲.۹۵	۰.۰۳۷	W _۶ . اقلیم و شرایط زیستی سخت	
-	۲.۹۰	-	-	۲.۸۹	-	۱	مجموع امتیاز وزنی عوامل داخلی (IFE) = (۲.۸۹۵)	
۱	۰.۲۰۲	۲.۲۷	۱	۰.۳۰۳	۳.۴۱	۰.۰۸۹	O _۱ . وجود ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی و ارتباط استان با کشورهای حاشیه خلیج فارس و شبه قاره هند	(O)
۲	۰.۱۷۵	۲.۳۶	۲	۰.۲۳۰	۳.۱۱	۰.۰۷۴	O _۲ . لزوم استفاده دولت از ظرفیت های ناشناخته مناطق مرزی	
۴	۰.۱۳۸	۳.۲۳	۳	۰.۱۸۳	۲.۹۵	۰.۰۶۲	O _۳ . تهیه طرح های توسعه ای و زیرساختی همچون راه آهن چابهار	
۶	۰.۱۲۹	۲.۳۱	۷	۰.۱۰۸	۱.۹۲	۰.۰۵۶	O _۴ . ایجاد اشتغال سالم در منطقه	
۵	۰.۱۳۷	۲.۵۳	۴	۰.۱۷۳	۳.۲۰	۰.۰۵۴	O _۵ . احداث جاده ترانزیتی چابهار، میلک و دوقارون	
۷	۰.۱۲۳	۲.۳۳	۵	۰.۱۳۰	۲.۴۶	۰.۰۵۳	O _۶ . توزیع ثروت، جمعیت و سرمایه های ملی در کل فضای سرزمینی کشور	
۱	۰.۲۱۶	۳.۲۳	۱	۰.۲۲۰	۳.۲۸	۰.۰۶۷	T _۱ . تاثیر منفی بر الگوهای اجتماعی و فرهنگی	(T)
۲	۰.۱۴۸	۲.۶۵	۳	۰.۱۵۰	۲.۶۷	۰.۰۵۶	T _۲ . عدم ثبات سیاسی کشورهای همجوار و گسترش تروریسم در منطقه	
۹	۰.۰۵۹	۱.۱	۲	۰.۱۸۰	۳.۳۳	۰.۰۵۴	T _۳ . گسترش ورود کالاها با کیفیت پایین	
۴	۰.۱۲۶	۲.۴۲	۴	۰.۱۴۱	۲.۷۱	۰.۰۵۲	T _۴ . تبلیغات ضد ایرانی و تخریب اذهان عمومی در سایر کشورها	
۷	۰.۰۹۷	۲.۰۳	۵	۰.۱۰۸	۲.۲۵	۰.۰۴۸	T _۵ . وجود زمینه های فراوان گرایش افراد بیکار به فعالیت های غیر قانونی	
۵	۰.۱۰۵	۲.۲۸	۶	۰.۰۹۴	۲.۰۵	۰.۰۴۶	T _۶ . وجود زمینه های قاچاق مواد مخدر و فعالیت های غیر قانونی	
-	۲.۳۸	-	-	۲.۶۳	-	۱	مجموع امتیاز وزنی عوامل خارجی (EFE) = (۲.۵۰۵)	

ماخذ: نگارندگان

اولویت‌بندی نهایی عوامل داخلی و خارجی

با توجه به نتایج به دست آمده از ماتریس تحلیل SWOT، اقدام به اولویت‌بندی هر یک از مؤلفه‌ها با اعمال دیدگاه‌ها و نظرات دو گروه مشارکت‌کننده که نشان دهنده دیدگاه‌های مشترک آنهاست، شده است. همان‌طور که از جدول (۳) استنباط می‌شود، مؤلفه ایجاد توسعه در روابط اقتصادی و تجاری مناطق مرزی و کاهش فقر با میانگین وزنی ۰/۰۹۲ به عنوان مهمترین نقطه قوت داخلی و مؤلفه تنوع قومی،

فرهنگی و مذهبی مرزنشینان منطقه با اقوام کشورهای همجوار با میانگین وزنی ۰/۰۶۲ مهمترین نقطه ضعف داخلی است. در عین حال از بین عوامل خارجی مؤلفه وجود ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی و ارتباط استان با کشورهای حاشیه خلیج فارس و شبه قاره هند با میانگین وزنی ۰/۰۸۹ به عنوان مهمترین فرصت خارجی و مؤلفه تاثیر منفی بر الگوهای اجتماعی و فرهنگی با میانگین وزنی ۰/۰۶۷ به عنوان مهمترین تهدید خارجی مطرح است.

جدول ۳- اولویت‌بندی نهایی عوامل مؤثر در توسعه ساماندهی فضایی مرزهای شرق کشور

میانگین وزنی	اولویت بندی عوامل خارجی (EFE)	میانگین وزنی	اولویت بندی عوامل داخلی (IFE)
۰/۰۸۹	O _۱ وجود ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی و ارتباط استان با کشورهای حاشیه خلیج فارس و شبه قاره هند	۰/۰۹۲	S _۱ ایجاد توسعه در روابط اقتصادی و تجاری مناطق مرزی و کاهش فقر
۰/۰۷۴	O _۲ لزوم استفاده دولت از ظرفیت‌های ناشناخته مناطق مرزی	۰/۰۸۶	S _۲ تثبیت جمعیت در مناطق مرزی
۰/۰۶۲	O _۳ تهیه طرح‌های توسعه‌ای و زیرساختی همچون راه آهن چابهار	۰/۰۷۱	S _۳ نقاط روستایی مستقر در حاشیه مرز
۰/۰۵۶	O _۴ ایجاد اشتغال سالم در منطقه	۰/۰۶۲	S _۴ گسترش ارتباطات فرهنگی و اقتصادی مردم در دو سوی مرزها
۰/۰۵۴	O _۵ احداث جاده ترانزیتی چابهار، میلک و دوکارون	۰/۰۳۳	S _۵ وجود فرهنگ قومی و اجتماعی و آداب و رسوم ویژه
۰/۰۵۳	O _۶ توزیع ثروت، جمعیت و سرمایه‌های ملی در کل فضای سرزمینی کشور	۰/۰۲۷	S _۶ توسعه صادرات و واردات به کشور و هدایت بهینه و قانونمند آن
۰/۰۶۷	T _۱ تاثیر منفی بر الگوهای اجتماعی و فرهنگی	۰/۰۶۲	W _۱ تنوع قومی، فرهنگی و مذهبی مرزنشینان منطقه با اقوام کشورهای همجوار
۰/۰۵۶	T _۲ عدم ثبات سیاسی کشورهای همجوار و گسترش تروریسم در منطقه	۰/۰۵۱	W _۲ کمبود شدید زمینه‌های اشتغال سالم
۰/۰۵۴	T _۳ گسترش ورود کالاهای با کیفیت پایین	۰/۰۴۴	W _۳ محرومیت تاریخی ممتد و عقب ماندگی در زمینه‌های صنعتی
۰/۰۵۲	T _۴ تبلیغات ضدایرانی و تخریب اذهان عمومی در سایر کشورها	۰/۰۴۱	W _۴ شیوه‌های سنتی معیشت
۰/۰۴۸	T _۵ وجود زمینه‌های فراوان گرایش افراد بیکار به فعالیت‌های غیر قانونی	۰/۰۳۹	W _۵ مرز طولانی با پاکستان و افغانستان
۰/۰۴۶	T _۶ وجود زمینه‌های قاچاق مواد مخدر و فعالیتهای غیر قانونی	۰/۰۳۷	W _۶ اقلیم و شرایط زیستی سخت
۲/۵	مجموع امتیاز عوامل خارجی (EFE) با تلفیق نظرات سه گروه مشارکت‌کننده	۲/۸۹	مجموع امتیاز عوامل داخلی (IFE) با تلفیق نظرات سه گروه مشارکت‌کننده

مأخذ: (محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۰)

تطبیق و تعیین راهبردها

در چارچوب تدوین راهبردها، مرحله ارزیابی در برگیرنده ابزارهایی است که متکی به اطلاعات به دست آمده از مرحله ارزیابی محیط خارجی و داخلی است که فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی را با نقاط ضعف و قوت داخلی مقایسه می‌کند. به این منظور عوامل خارجی و داخلی در ماتریس SWOT با

یکدیگر مقایسه شد تا راهبردهای مناسب تدوین گردد. برای تدوین راهبردهای ساماندهی فضایی مناطق مرزی شرق کشور، ابتدا عوامل داخلی شامل (نقاط قوت و ضعف) و سپس عوامل خارجی شامل (فرصت و تهدیدها) تعیین؛ و در نهایت، راهبردهای WT - ST - WO - SO تدوین گردید (جدول ۴).

جدول ۴- ماتریس تدوین راهبردهای (SWOT)

ردیف	نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
توسعه صادرات (O)	<p>راهبردهای رقابتی/تهاجمی (SO)</p> <p>SO₁- توسعه صادرات و واردات به کشور و هدایت بهینه و قانونمند آن و توزیع ثروت، جمعیت و سرمایه های ملی در کل فضای سرزمینی کشور</p> <p>SO₂- تثبیت جمعیت در منطقه، ایجاد اشتغال، کاهش فقر و افزایش رونق اقتصادی و افزایش امنیت</p> <p>SO₃- تقویت و افزایش روابط تجاری در سطوح منطقه ای، ملی و بین‌المللی و جلب مشارکت بخشهای دولتی و خصوصی برای سرمایه گذاری بیشتر</p>	<p>راهبردهای باز نگری (WO)</p> <p>WO₁- افزایش سرمایه‌گذاری در حمل و نقل ریلی، زمینی و هوایی</p> <p>WO₂- ایجاد زمینه های اشتغال سالم و کاهش زمینه های تمایل به قاچاق و ...</p> <p>WO₃- ایجاد و استقرار صنایع تولیدی و تبدیلی در منطقه</p>
توسعه صادرات (O)	<p>راهبردهای تنوع (ST)</p> <p>ST₁- توسعه صادرات و واردات به کشور و هدایت بهینه و قانونمند آن و از بین بردن زمینه های قاچاق کالا</p> <p>ST₂- گسترش ارتباطات فرهنگی و اقتصادی مردم در دو سوی مرزها</p> <p>ST₃- ایجاد توسعه در روابط اقتصادی و تجاری مناطق مرزی و کاهش فقر</p>	<p>راهبردهای تدافعی (WT)</p> <p>WT₁- تلاش برای ارایه چهره سالم از کشور در جهت تصحیح ذهنیت اذهان بین‌المللی نسبت به ایران</p> <p>WT₂- تشکیل سازمان‌های غیردولتی (NGO) برای مشارکت شهروندان در رسیدگی به اداره امور شهری و جلوگیری از بروز ناامنی و ناهنجاری و بزهکاری در سطح منطقه</p> <p>WT₃- به‌کارگیری مدیریت شایسته و کارآمد در برنامه‌ریزی مناطق مرزی برای افزایش سرمایه گذاری در این بخش</p>

مأخذ: (محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۰)

۴- نتیجه‌گیری

متعدد مرز استفاده لازم و بهینه به عمل نیامده است. بنابراین، توسعه یکپارچه، فضایی و متناسب با قابلیت‌های منطقه‌ای مستلزم انجام مطالعات کاربردی و جامع در ارتباط با مرز و مرزنشینی است. بررسی‌های اولیه نشان‌دهنده این واقعیت است که مرزهای استان دارای کارکردها و پتانسیل‌های بسیار مناسبی برای توسعه منطقه‌ای ای است. یکی از این پتانسیل‌ها وجود نقاط روستایی مستقر در حاشیه مرز است که هم به لحاظ سیاسی و هم از نظر توسعه منطقه‌ای می‌توانند نقش مؤثری در رسیدن به اهداف بلند مدت توسعه استان داشته باشند. اهمیت این پژوهش در تدوین چارچوب و برنامه‌های اجرایی بسیار کارآمد برای بکارگیری توان مرز و نقاط سکونتگاهی واقع در حاشیه آن است. از این رو با استفاده از روش سوات به تحلیل این امر پرداخته شد نتایج حاکی از آن است که:

خصوصیات و ویژگی های استان سیستان و بلوچستان را عواملی از جمله: وسعت زیاد، پراکندگی، رشد سریع و جوان بودن جمعیت، همجواری و همسایگی با دو کشور معضل خیز پاکستان و افغانستان، اقلیم و شرایط زیستی سخت، شیوه های سنتی معیشت، محرومیت تاریخی ممتد و عقب ماندگی در زمینه های صنعتی، کشاورزی و خدماتی، تنوع قومی، فرهنگی و مذهبی مرزنشینان منطقه با اقوام کشورهای همجوار، کمبود شدید زمینه های اشتغال سالم، وجود زمینه های فراوان گرایش افراد بیکار به فعالیت های غیر قانونی و... را تشکیل می دهد این استان از حیث قابلیت‌های مرزی از جایگاه ویژه‌ای در سطح ملی و بین-المللی برخوردار است. با توجه به موقعیت جغرافیایی استان می‌توان اذعان داشت که از منابع و پتانسیل‌های منطقه به ویژه کارکردهای

و ارتباط استان با کشورهای حاشیه خلیج فارس و شبه قاره هند با میانگین وزنی ۰/۰۸۹ به عنوان مهمترین فرصت خارجی و مؤلفه تاثیر منفی بر الگوهای اجتماعی و فرهنگی با میانگین وزنی ۰/۰۶۷ به عنوان مهمترین تهدید خارجی مطرح است.

۵- پیشنهادها

تامین امنیت منطقه بلوچستان و بر خورد مناسب با افراد متخلف و مختل کننده نظم و امنیت؛
توسعه صادرات و واردات به کشور و هدایت بهینه و قانونمند آن و توزیع ثروت، جمعیت و سرمایه های ملی در کل فضای سرزمینی کشور؛

تثبیت جمعیت در منطقه، ایجاد اشتغال، کاهش فقر و افزایش رونق اقتصادی و افزایش امنیت؛
تقویت و افزایش روابط تجاری در سطوح منطقه ای، ملی و بین‌المللی و جلب مشارکت بخشهای دولتی و خصوصی برای سرمایه گذاری بیشتر؛
توسعه صادرات و واردات به کشور و هدایت بهینه و قانونمند آن و از بین بردن زمینه های قاچاق کالا؛

گسترش ارتباطات فرهنگی و اقتصادی مردم در دو سوی مرزها؛

ایجاد توسعه در روابط اقتصادی و تجاری مناطق مرزی و کاهش فقر؛

ایجاد و استقرار صنایع تولیدی و تبدیلی در منطقه
ایجاد زمینه های اشتغال سالم و کاهش زمینه های تمایل به قاچاق و ؛

افزایش سرمایه‌گذاری در حمل و نقل ریلی، زمینی و هوایی؛

تلاش برای ارایه چهره سالم از کشور در جهت تصحیح ذهنیت اذهان بین‌المللی نسبت به ایران؛

عوامل داخلی و خارجی تأثیرگذار بر ساماندهی فضایی مناطق مرزی شرق کشور پس از بررسی اطلاعات مرتبط، شناخته و در ماتریس ارزیابی قرار گرفتند. تعداد عوامل داخلی ۱۲ عامل تعیین شده است. از این تعداد، ۶ عامل نقاط قوت و ۶ عامل نقاط ضعف است. تعداد عوامل خارجی نیز ۱۲ عامل تعیین شده است به طوری که نخست ۶ عامل نقاط فرصت و سپس ۶ عامل که نقاط تهدید هستند در ماتریس قرار داده شدند. مجموع امتیاز نهایی عوامل داخلی در هر یک از گروه‌های مردم به ترتیب ۲/۸۹ و ۲/۹ بوده و میانگین امتیاز نهایی دو گروه مشارکت کننده ۲/۸۹ بوده که به معنای قوت عوامل داخلی است.

مجموع امتیاز نهایی عوامل خارجی در هر یک از گروه‌های مردم و مسؤولان به ترتیب ۲/۶۳ و ۲/۳۸ و میانگین امتیاز نهایی دو گروه مشارکت کننده ۲/۵ بوده است. این امتیاز به این معنی است که منطقه نتوانسته است از عواملی که فرصت یا موقعیت ایجاد می‌کنند، بهره برده و یا از عواملی که موجب تهدید می‌شوند، دوری کند.

همچنین با توجه به نتایج به دست آمده از ماتریس تحلیل SWOT، اقدام به اولویت‌بندی هر یک از مؤلفه‌ها با اعمال دیدگاه‌ها و نظرات دو گروه مشارکت کننده که نشان دهنده دیدگاه‌های مشترک آنهاست، شده است. مؤلفه ایجاد توسعه در روابط اقتصادی و تجاری مناطق مرزی و کاهش فقر با میانگین وزنی ۰/۰۹۲ به عنوان مهمترین نقطه قوت داخلی و مؤلفه تنوع قومی، فرهنگی و مذهبی مرزنشینان منطقه با اقوام کشورهای همجوار با میانگین وزنی ۰/۰۶۲ مهمترین نقطه ضعف داخلی است. در عین حال از بین عوامل خارجی مؤلفه وجود ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی

سعیدی، عباس، (۱۳۸۸)، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های تهران.

سهامی، حبیب‌الله، آمایش و مکانیابی، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران.

سرور، رحیم، (۱۳۷۹)، جغرافیای کاربردی و ساماندهی نظام فعالیت با رویکرد ساختاری - راهبردی در سطوح ناحیه‌ای، پژوهش‌های جغرافیایی.

شاد، مصطفی فرزاد، (۱۳۸۶)، مبانی نظری معماری در دفاع غیر عامل، مشاور عمران ایران، تهران.

نوروزی، محمد تقی، (۱۳۸۶)؛ سند راهبردی پدافند غیر عامل کشور.

زیاری، کرامت اله، (۱۳۸۷) برنامه ریزی شهرهای جدید، انتشارات سمت، چاپ هشتم، تهران.

زیاری، کرامت اله، (۱۳۸۶)، برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، یزد، انتشارات دانشگاه یزد.

کالینز، جان‌ام؛ استراتژی بزرگ (اصول و رویه‌ها)، ترجمه کوروش بایندر، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه تهران.

موحدی نیا، جعفر، (۱۳۸۳)، دفاع غیر عامل، ستاد تدوین متون درسی دافوس، تهران.

موحدی نیا، جعفر، (۱۳۸۶)، اصول و مبانی پدافند غیر عامل، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران.

۱۳۷۳

ناظری، علی، (۱۳۶۰)، آلمان، دفاع غیر نظامی، ضوابط فنی پناهگاه، مترجم دفتر سازه‌های امن وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.

تشکیل سازمان‌های غیردولتی (NGO) برای مشارکت شهروندان در رسیدگی به اداره امور شهری و جلوگیری از بروز ناامنی و ناهنجاری و بزهکاری در سطح منطقه؛

به‌کارگیری مدیریت شایسته و کارآمد در برنامه‌ریزی مناطق مرزی برای افزایش سرمایه‌گذاری در این بخش.

منابع

احمرلوئی، محمد حسین، (۱۳۸۹)، پدافند غیر عامل در جنگ‌های نوین (ش.م.ه)، دانشکده فارابی، تهران.

اسماعیلی، محسن، (۱۳۸۷)، پدافند غیرعامل: رویکردی حیاتی در ساماندهی مراکز و استخوان بندی شهری، همایش اطلاعات مکانی و مدیریت یکپارچه شهری.

اصغریان جدی، احمد، (۱۳۸۳)، الزامات معمارانه در دفاع غیر عامل پایدار، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده معماری و شهرسازی.

اعتماد، سلطان، (۱۳۷۱)، شهرسازی و پدافند، شهرهای جدید فرهنگی جدید شهرنشینی، مجموعه مقالات، شرکت عمران شهرهای جدید، تهران.

تختی، بیتا، (۱۳۸۵) نقش فضاهای بی دفاع شهری در کاهش حس امنیت در شهروندان، فصلنامه مسکن و انقلاب، شماره ۱۱۵.

رهنمایی، محمد تقی و همکار، (۱۳۸۴)؛ فرایند برنامه ریزی شهری ایران، انتشارات سمت.

Col Jhon Warden (2002), a Study of
Clauswitz Concept of The Military
Center Of Gravity..

Us. Military. Glossary (1998),Civil
Defense And Other Emergencies,
Faculty & Staff

پدافند غیر عامل نشریه شماره ۴(۱۳۸۴)، آشنایی
با فضاهای امن پناهگاهی، قرارگاه خاتم
الانبیاء، تهران.

باوند، (۱۳۸۹)، مهندسی مشاور، گزارش
مطالعات طرح جامع و حوزة نفوذ
شهرشهریار، تهران.

